

Toplumsallaşma

5

Amaçlarımız

Bu üniteye çalıştıktan sonra;

- 👁️ toplumsallaşma kavramını, özellikleri ve amaçlarından yola çıkarak tanımlayacak; toplumsallaşma sürecindeki etkenleri açıklayacak,
- 👁️ toplumsallaşma ile ilgili benlik, ayna benlik ve rol alma gibi sosyolojik kuramları tanımlayıp, toplumsallaşmadaki etkilerini tartışacak,
- 👁️ toplumun sahip olduğu kültürün aktarılmasında sorumlu olan toplumsallaşma kurumlarını tanımlayarak, açıklayabileceksiniz.

1938 yılının soğuk bir kış günü, bir sosyal hizmet uzmanı, Pennsylvania'da bir çiftlik evinin kapısına doğru, endişe içinde yürüyordu. Çocuğa büyük olasılıkla kötü davranıldığı bir durumu araştırmak üzere burada olan sosyal hizmet uzmanı, kısa bir süre sonra evin çatı katında gizlenmiş 5 yaşında bir kız çocuğu olduğunu keşfetti. İsmi Anna olan bu kız çocuğu, elleri başının üzerinde hareket edemeyecek biçimde eski bir sandalyeye bağlanmıştı. Açık saçık giysiler giydirilmişti, kibrit çöpüne benzeyen kolları ve bacakları ise onları kullanamayacak kadar güçsüzdü.

Anna'nın içinde bulunduğu durum, ancak korkunç bir trajedi olarak nitelendirilebilirdi. Anna, babasıyla birlikte yaşayan 26 yaşında, bekar ve ruh hastası bir annenin çocuğu olarak 1932'de dünyaya gelmişti. Babası kızının bu "gayri meşru" anneliği karşısında kızmış, çocuğu bile evinde görmek istememişti. Böylece, ilk altı ayını çeşitli kurumlarda geçirmişti. Fakat, annesi böyle bir bakımın maddi külfetine dayanamazdı, böylece Anna dedesinin evine dönmek zorunda kaldı.

Tam bu noktada, Anna'nın yaşadığı sıkıntılar da artmıştı. Anna'nın annesi babasının tepkisini azaltmak için çocuğa çok az ilgi gösterdiği ve canlı kalması için sadece süt verildiği çatı katına taşınmasına karar verdi. Çatı arasında günler günleri, aylar ayları kovaladı ve neredeyse hiç kimseyle görüşmeden beş yıl geçti.

Anna'nın durumunu haber alan sosyolog Kingsley Davis, hemen onu görmek üzere yola çıktı. Anna'yı yerel otoritenin himayesine aldığı bir bakım evinde buldu. Davis, Anna'nın durumunu görünce dehşete düşmüştü. Anna bir deri bir kemik kalmış, cılız bir çocuktur. Anna gülemiyor, tebessüm edemiyor, konuşamıyor ve hatta kızgınlığını bile gösteremiyordu. Kısacası boş bir dünyada tek başına yaşamışçasına tamamen tepkisizdi.

Kaynak: DAVIS, Kingsley, "Extreme Social Isolation", American Journal of Sociology, Vol.45, No.4 (January 1940): 554-65.

MACIONIS, John J. and Ken PLUMMER, Sociology a global introduction, Prentice Hall, 1998.

DİKKAT

Bu üniteyi çalışırken daha önceki ünitelerde işlenen toplum ve toplum yapılarını öğrenmiş olmanız gerekir. Ayrıca toplumsallaşma doğrudan içinden geçtiğiniz bir süreçtir; kendi deneyimlerinizden kaynaklanan örnekleri de konularla ilişkilendirin.

GİRİŞ

Kültür konusunda da değindiğimiz gibi dünyaya gelen bebek, yardıma muhtaçtır. İçinde yaşadığı toplum hakkında bir bilgisi olmadığı için, onlar gibi düşünmeyi ve davranmayı da bilemez. Hatta başkasının yardımı olmadan dünyada yaşayamaz. Zamanla sadece biyolojik fonksiyonları olan canlı, kültürel bir öğrenme süreci içinde yaşadığı toplumu anlar ve onun bir parçası haline gelir. Bu toplumun değer ve davranış kurallarını benimser, onlar gibi düşünür, o topluma özgü yiyecekleri yer. Bir partiye davet edildiği zaman örneğin Amerikalı ise bir "Bloody Mary", bir Japon ise "Sake", Türk ise "Rakı" içer. Hatta en önemlisi o toplumun dilini konuşur. Bu belirli davranışsal kalıpları öğrenme, toplumsallaşma denilen karmaşık bir süreç, içerisinde gerçekleşir. Bu ünite de bu konuyu irdeliyeceğiz.

TOPLUMSALLAŞMA NEDİR?

Hepimiz toplumsallaşmanın bir ürünüyüz. Önce içinde yetiştiğimiz aileden etkileniyoruz. Sanki kendimize aitmiş gibi gördüğümüz birçok davranışın zamanla kendi ailemizde de benzer bir biçimde olduğunu gözlemlediğimiz zaman şaşkınlığına uğruyoruz. Bu nedenle kendi arkadaşlarımızdan farklı özelliklere sahip oluyoruz. Siz çabuk kızırıyorsunuz; ama bir arkadaşınız sizin kadar çabuk sinirlenmiyor. Siz daha fazla çalışırken, arkadaşınız sizin kadar çalışmıyor; ama sizden daha başarılı olabiliyordur. Ailenin dışında bazı şeyleri öğrenmemizi etkileyen başka gruplarda vardır. Örneğin, arkadaşlarınız, öğretmenleriniz, komşularınız gibi. Yaşamı bu insanlarla birlikte öğreniyor, onlardan etkileniyor ve aynı zamanda onları da etkiliyoruz.

Toplumsallaşma bu nedenle bir etkileşim sürecidir. Bu süreçle birey bir kimlik kazanır ve yaşadığı toplumun bir üyesi haline gelir. Toplumsallaşma birey ve toplum arasında bir bağ oluşturur. Bu bağ o kadar kuvvetli ve önemlidir ki ne birey ne de toplum bu bağ olmadan varlığını sürdüremez.

İnsan davranışlarının büyük bir çoğunluğu öğrenilmiş davranışlardır. Yani belirli bir öğrenme süreci içerisinde belirli davranışlar göstermekteyiz. İnsanlarda içgüdüsel davranışlar çok az, hatta yok denecek kadar azdır. İnsanların belirli bir toplumda belirli şeyleri öğrenmeleri, toplumsallaşma süreci olarak tanımlanan bir oluşum içerisinde gerçekleşir. Demek ki, insanın kendine uygun insanca davranışları öğrenme süresi toplumsallaşmadır. Bu süreç, çocuğun doğumuyla başlayarak onun dili, yaşadığı kültürü öğrenmesini ve bunları gelecek nesillere aktarmasını içerir. Böylece, insan yaşadığı toplum içerisinde bir kişilik kazanır. Toplumsallaşma bu açıdan belirli bir kişilik kazanma yöntemidir denebilir.

Toplumsallaşma süreciyle insan, yaşam biçimini hayvani düzeyden kurtarmış olur. Bu süreç insanın belli bir toplumda yaşamasını olanaklı kılan davranışları edinmesini sağlar. Toplum açısından bakıldığında bu süreç, topluma yeni katılan bireylerin yerleşmiş kültürü ve organize yaşam biçimini benimsemeleri ve uymalarını kolaylaştırır.

Toplumsallaşma; toplumun yeni üyelerine o toplumda var olan yerleşmiş, görenek, değer, tutum ve davranışların ne olduğunu, bunlara uyum sağlamanın ve öğrenmenin yollarını gösterir. Bu süreç insanın doğumu ile başlar ve bir yaşam boyu sürer. Bireylerin, sosyal kalıplara uyumu ve toplumsal kurumlara katılmasıyla birlikte insanlar o toplumda geçerli olan değer, disiplin ve davranış biçimlerini öğrenirler. Toplumsallaşma sürecini, bireylere öğreten çok önemli bir kurum olan aile içindeki anne ve babalar da zaman içerisinde toplumsallaşmışlardır.

Toplumsallaşma bir etkileşim sürecidir ve bu süreçte birey bir kimlik kazanır ve yaşadığı toplumun bir üyesi haline gelir.

Toplumsallaşma; toplumun yeni üyelerine o toplumda var olan yerleşmiş, görenek, değer, tutum ve davranışların ne olduğunu, bunlara uyum sağlamanın ve öğrenmenin yollarını gösterir.

Anne ve babalar, edindikleri tecrübe, disiplin, ödül ve cezalandırma yöntemleri ile bu rollerini öğrenmekte ve daha sonra bu öğrenilenleri kendi çocuklarına aktarmaktadırlar. Bu şekilde toplumsallaşma bir aktarma sürecidir denilebilir.

Toplumsallaşma sürecinin önemli sonuçlarından biri kişilik kazanılmasıdır. Kişilik bireyin düzenli düşünme, duygu ve hareketlerinin tutarlı bir bütünüdür. Neden tutarlıdır? Çünkü her ortamda benzer bir biçimde ortaya çıkar. Hiç kimse dünyaya iyi bir doktor, avukat, mühendis veya fizikçi olarak gelmez. Sadece bireylerde bunlara uygun potansiyeller vardır. İnsanın bir toplumda ne olacağını tayin eden şey, yaşamda zaman içinde kazandığı deneyim ve öğrenmenin bir sonucudur. Toplum içinde her birey birbirinden farklıdır, bu farklılıkların nedeni bireyin toplumsallaşma sürecinde yatar. Her birey bir toplumun üyesi olduğu kadar, bir alt kültürün de üyesidir. Yani belirli bir ailenin, grubun, sınıfın, dinin bir üyesiyiz. Bu nedenle de bireyin biyografisi ve kişiliği kendine özgü bir biçimde gelişir. Toplumsallaşma süreci bu benzerlikleri ve farklılıkları anlamamızda bize yardımcı olur. Toplumsallaşma yaşam boyu süren bir süreç olmasına karşılık, en önemli devresi bebeklik ve çocukluk dönemidir. Temelleri sağlam atılan bir bebeklik ve çocukluk çağından sonra, diğer kişilikle ilgili gelişmeler bunun üzerine oturur.

SIRA SİZDE

Toplumsallaşma sürecini tanımlayınız.

İNSANIN DOĞASI VE İZOLASYONUN TOPLUMSALLAŞMADAKİ ETKİLERİ

Doğa ve çevre ya da kalıtım ve çevre insan gelişimini doğrudan etkiler. Ancak sosyolojik bakış açısından bireyin içinde yetiştiği sosyal çevre, daha fazla önem taşır. Eğer insanlar bu toplumsal etkileşimden yoksun olarak yetiştirilirse, gelişimleri ciddi bir biçimde zarar görür.

Zaman zaman bazı çocukların ormanda veya doğada tek başlarına bulunmuş olduklarını ve hayvanlar tarafından yetiştirildiklerini duyar ve gelişmeleri şaşkınlıkla izleriz. İşte böyle bir çocuk 1798 yılında Fransa'da bulunmuş ve incelenmiştir. Bu çocuk bulunduğu insana benzer özellikler göstermemekteydi. Konuşmıyor, duygularını belirtmiyor, genelde elleriyle ve kollarıyla yürüyor, suyu yalayarak içiyor, ot yiyor ama önüne et konunca tıpkı bir hayvan gibi parçalayarak yiyordu. Acıya ve soğuğa karşı hiçbir tepki ve hassasiyet göstermiyordu (Malson, 1972).

Günümüzde bu tür örnekler pek rastlamıyoruz. Acaba insanlar tarafından yetiştirilmeyen, doğada yetişen çocuklar olsaydı hepimiz bu şekilde vahşi bir canlı mı olacaktık? Bugün sosyal bilimciler çocukların yetişmesinde fiziksel şartlar kadar, sosyal etkileşimin önemini vurgulamakta ve bunu kanıtlamaya çalışmaktadırlar.

Bundan yaklaşık 40 yıl önce Harry Harlow ve arkadaşları Wisconsin Üniversitesinde yaptıkları çalışmada, Rhesus maymunlarını aşırı yalnız bir ortamda yetiştirmişler ve bunun maymunlar üzerindeki etkilerini gözlemlemişlerdir. Harlow laboratuvarında hiç kimseyle temas ettirilmeden yetişen maymunların, tıpkı insanlarda olduğu gibi psikolojik (şiddetli davranış bozuklukları) özellikler gösterdiklerini tespit etmiştir. Yani bu maymunlar diğer maymunlardan korkmuşlar, yemek yememişler, tembel bir yaşam sürüp, bir çeşit inzivaya çekilmişlerdir. Acaba insanlarda durum nedir?

Kingsley Davis (1948) aşırı izole ortamlarda yetişmiş iki kız çocuğu üzerinde yapmış olduğu çalışmalarla, uygun bir toplumsallaşma ortamında yetişmeyen ço-

İnsanlar toplumsal etkileşimden yoksun olarak yetiştirilirse, gelişimleri ciddi bir biçimde zarar görür.

Kingsley Davis (1948) aşırı izole ortamlarda yetişmiş iki kız çocuğu üzerinde yapmış olduğu çalışmalarla, uygun bir toplumsallaşma ortamında yetişmeyen çocukların yaşadıkları zararlı sonuçları irdelemiştir.

cukların yaşadıkları zararlı sonuçları irdelemiştir. O zamandan beri hiçbir keşif sosyologların çocuğun gelişmesinde iletişimin önemi üzerindeki görüşlerini değiştirememiştir. Davis, çocuğun gelişmesinde insanlarla olan etkileşimin önemine değinerek, gözlemlerini Anna ve Isabella adında iki çocuğun başından geçen olaylarla açıklamaya ve pekiştirmeye çalışmıştır. Davis'in ilgilendiği ilk çocuk Anna, sekiz yaşındayken bulunmuş ve belirli kurumlar tarafından incelenmeye çalışılmıştır.

Yaşamın ilk altı yılında Anna, bütün her şeyden yoksun kalmış ve diğer insanlarla çok sınırlı düzeyde bir ilişki içerisinde olmuştur. Anna, evlilik dışı doğmuş, hastalıklı bir çocuktur. Doğduktan sonra ilk birkaç ay çevreden uzaklaştırılmış, annesi tarafından karanlık küçük bir odaya kapatılarak yanına sadece su ve yiyecek vermek için uğranılmıştır. Böylece Anna, çevresinden soyutlanmış bir biçimde yetiştirilmiş, diğer insanlarla hemen hiçbir ilişki içerisinde bulunmamıştır. Anna, bulunduğu zaman yürüyemiyor, konuşamıyor hiçbir zeka belirtisi göstermiyordu. Anna, bulduktan ve annesinden uzaklaştırıldıktan iki yıl sonra yapılan tedavi ve çalışmalar sonucu kendi ihtiyaçlarını gidermeye, yürümeye ve kendisine yöneltilen bazı komutlara cevap vermeye başlamıştır. Ancak hâlâ daha konuşma yeteneği gelişmemiştir. Bundan birkaç yıl sonra kendisi ancak iki yaşındaki çocuğun düzeyinde konuşma belirtileri göstermeye ve ancak bu yaştaki bir çocuğun davranışlarını yapmaya başlamıştır.

Anna çok kısa bir süre sonra yaşamını yitirdiği için araştırmacılar bu konuda kesin sonuçlara ulaşamamışlardır. Davis'e göre Anna'nın annesi geri zekalı olduğu için Anna'nın ölümü ve gelişimindeki bozuklar buradan kaynaklanabilirdi. Ancak veriler Anna'nın doğuştan mı geri zekalıydı, yoksa çocukluğunda diğer insanlarla ilişki kurmadığı ve yalnız kaldığı için mi geri zekalı olduğunu ve gelişemediğini açıklayamamıştır.

Davis'in ikinci örneği Isabella adında bir kız çocuğuydu. Isabella'da ilk altı yaşına kadar, Anna gibi diğer insanlardan ayrı bir biçimde tek başına büyütülmüştü. Bulduğunda o da konuşamıyor, yürüyemiyor, işitemiyordu. Isabella da Anna gibi gayrimeşru bir çocuktur. Annesi bu durumu saklamak için onu altı yaşına kadar karanlık bir odada diğer insanlardan ayrı olarak yetiştirmeye çalışmıştı. Ancak Isabella'nın annesi sağır ve dilsizdi.

Isabella'nın annesiyle olan ilişkisi sadece belirli el ve kol işaretleriydi. Isabella, Anna'dan farklı bir grup profesyonel eğitimci tarafından eğitime tabi tutuldu ve dil gelişimi konusunda belirli uzmanlardan yardım gördü.

Zamanla Isabella gördüğü eğitim sayesinde çok kısa bir sürede sadece dil öğrenmekle kalmadı, bir çocuğun geçirebileceği tüm gelişim aşamalarını başarıyla tamamladı. İki sene içerisinde içinde bulunduğu yaşın özelliklerini ve davranışlarını göstermeye başladı. Bir buçuk yıl içerisinde zeka düzeyi, ilk test edildiği düzeyden üç misli artış gösterdi. Yapılan eğitimler ile Isabella toplumsallaşma ve insan ilişkileri konusunda önemli başarılar kaydetti. İlk birkaç günlük eğitimde önce sesleri ve kelimeleri söylemeyi başardı. İki ay içinde cümle kurmayı öğrendi, dokuz yaşında ise diğer çocuklarla birlikte 1. sınıfa başladı. Isabella 14 yaşına geldiğinde 6. sınıfa ulaşmıştı ve okula duygusal uyumu da çok başarılıydı.

Yukarıdaki örneklerden insan kişiliğinin gelişmesinde toplumsallaşmanın ve sosyal ilişkilerin önemi üzerinde durulmuş, bu ilişkilerin olmaması ya da insanın bu ilişkilerden yoksun bırakılması ile ortaya çıkan olumsuz sonuçlar gösterilmiştir. Görüldüğü gibi, sosyal ilişkilerin olmaması, kalıtımla geçen yetenekleri de olumsuz yönde etkilemektedir. Dolayısıyla kalıtımın önemi toplumsal çevre ve sosyal ilişkilerle birlikte ortaya çıkmakta ve gelişmektedir.

İsabella ve Anna gerçekten bu konuyu aydınlatmada ender bulunan örneklerdir. İsabella eğitim sonucunda başarılı olurken, bazı örnekler bunun tersini ortaya koyabilmektedir. Örneğin, 1970'li yıllarda Kaliforniya'da bulunan 13 yaşındaki Genie adlı genç diğer bir uç örnektir. Genie 20 aylıkken sosyal ilişkilerden koparılmış ve tek başına bir odada, minimum sosyal ilişki içerisinde 13 yaşına kadar kalmıştır. Yapılan bütün çaba ve çalışmalara rağmen Genie toplumsallaşamamıştır. Genie'nin konuşma yeteneği 4 yaşındaki bir çocuğunkinden ileriye gidememiştir. Bu da yaşın toplumsallaşmadaki önemini belirten diğer bir örnektir. 13 yaş toplumsallaşma için biraz geç bir yaştır. Artık ne eğitim verilirse verilsin gelişim sınırlı kalmaktadır.

Görüldüğü gibi araştırmacılar, erken yaşlarda başlayan toplumsallaşma sürecinin önemine değinmekte ve normal bir çevrede yetişmenin kazandırdığı olumlu sonuçlar üzerinde durmaktadırlar. Bugün, artık çocuğun sadece fiziksel ihtiyaçlarını tatmin etmek sağlıklı bir gelişim için yeterli olmamaktadır. Anne ve babalar çocuğun kendisiyle ve sosyal gelişimiyle de ilgilenmek durumundadırlar. Bu gelişim onun hem çocukluk arkadaşlarıyla ilgilenmek hem de gelişim süreci içinde ilişki kurduğu insanlar hakkında, onunla konuşmak, paylaşmak, fikir vermek anlamındadır. Çocuğun, arkadaşlarıyla ilişki kurması engellendiği ölçüde bu durum onun gelecekteki duygusal yaşamını olumsuz yönde etkileyecektir.

Toplumsal ilişkilerden ve sosyal iletişimden yoksun olarak yetişen çocuklar normal bir psiko-sosyal gelişim göstermedikleri gibi fiziksel gelişimde gösteremezler. Bu nedenle toplumsallaşma iletişimiyle başlar ve gelişir.

Kültür konusunda da değindiğimiz gibi dil insan yaşamında büyük önem taşır. Dil olmadan insanlar düşüncelerini geliştirecek bir mekanizmaya sahip değildiler. Eğer bireyler bir dilden yoksunsa, izole bir ortamda yaşayacak, başkalarıyla iletişim kurup, düşüncelerini paylaşamayacaklardır. Hatta daha da ileriye gidecek olursak, dil olmadan kültür de olmayacaktır. Kültür ise insanın gelişiminde anahtar bir role sahiptir. Hepimiz bir biyolojik mirasa sahip olmamıza rağmen, biyoloji yukarıda da yazdığımız gibi davranış, değer ve tutumlarımızı tayin eden tek bir faktör değildir. Kültür, biyolojinin üzerinde bir etkiyle insanın gelişiminde temel bir önem taşır.

Toplumsal ilişkilerden ve sosyal iletişimden yoksun olarak yetişen çocuklar normal bir psiko-sosyal gelişim göstermedikleri gibi fiziksel gelişimde gösteremezler. Bu nedenle toplumsallaşma iletişimiyle başlar ve gelişir.

SIRA SİZDE

Toplumsallaşma sürecinde dil öğrenme neden önemlidir? Davis, Anna ve İsabella adlı kız çocuğu örneklerinden nasıl bir sonuç çıkarabilirsiniz?

KURUMLARDA YETİŞTİRİLMİŞ ÇOCUKLAR VE TOPLUMSALLAŞMA

Çeşitli nedenlerden dolayı devletin kurduğu yetiştirme yurtları, öksüzler yurdu gibi çeşitli kurumlarda yetişen çocuklarla, ailesinin yanında yetişen çocukların toplumsallaşması arasında belirgin farklılıklar vardır. Yetiştirme yurtlarında yetişen çocukların kendilerine yakın olan yetişkinlerle duygusal bağlar geliştirmeleri çok enderdir. Bu çocukların çevrelerinde, o kurumda çalışan birçok yetişkin olmasına rağmen, bu insanlarla duygusal bağlar geliştiremezler. Çünkü, bunlar çoğunlukla yönetici ya da idareci pozisyonundadır. Bu insanların bu çocuklara ayırabilecekleri vakitleri işlerinin yoğunluğu nedeniyle çok kısıtlıdır. Bu yurtlarda çocukların beslenme ve bakım gibi sorunları az olmasına karşın, duygusal sorunları çok fazladır.

Spitz'in yaptığı çalışmalarda da bundan iki, üç nesil önce bu tür yetiştirme yurtlarında yetişen çocuklardaki ölüm oranları çok yüksek olarak bulunmuştur. Bu çocuklar daha küçük ve kısa boylu, diğer insanlarla yakın bir iletişim kuramayan ve daha düşük zeka düzeylerine sahiptirler.

Geçmişteki kötü koşulları bugün bu tür yurtlarda görmüyoruz. Sağlıklı besleniyor, dayak yemiyor, temiz elbiseler giyiyorlar. Ancak yine de normal aileler yanında yetişen çocuklarla farklılık taşıyorlar. Bilim adamları bunun en temel nedeninin sosyal iletişimsizlik olduğu konusunda birleşmektedirler.

1945'de Spitz normal annelerle yetiştirme yurtlarında yetişen çocukları karşılaştırmış ve yetiştirme yurtlarında yetişen çocukların fiziki, sosyal ve duygusal açıdan geri ya da gelişmemiş olduğunu saptamıştır. Bu çocukların yaşları ilerledikçe duygusal sorunları da artış göstermektedir.

Spitz'den sonra yapılan diğer çalışmalarda bu bulguları destekler nitelikte ortaya çıkmıştır. Nitekim Bowlby (1969), Rutter (1974) ve William Goldfarb (1945), 40 yetiştirme çocuğu üzerinde yaptığı araştırmalarda, bu çocuklarda kişilik gelişimiyle de ilgili sorunlar olduğunu saptamışlardır. Örneğin, bu çocukların zeka düzeylerinde gerilik, saldırganlık, duygusal soğukluk ve daha az girişken oldukları bulunmuştur. Çocukluk çağlarında saptanan bu problemler çocuğun yaşının ilerlemesiyle daha da artış göstermektedir.

Görüldüğü gibi çağımızın en büyük sorunlarından birini, çeşitli nedenlerle bu tür kurumlara düşmüş ve burada büyümüş çocuklar oluşturmaktadır. Aile ile yetişmenin bu kadar önemli olduğu çağdaş toplum yaşamında, bu tür çocuklarla ilgilenmek sadece devletten beklenen bir görev değil, aksine tüm ailelerden beklenen bir görev olarak nitelendirilmelidir.

Bu şekilde çeşitli nedenlerle kurumlarda bulunan çocuklarla daha çok ilgilenmek ve mümkün olduğunca bu çocukları, ailelerle paylaşmak ve onları topluma kazandırmak zorunluluğu, gün geçtikçe daha büyük bir ihtiyaç olarak karşımıza çıkmaktadır.

TOPLUMSALLAŞMA İLE İLGİLİ SOSYOLOJİK KURAMLAR

Şimdiye kadar bebeklerin kendiliklerinden gelişmediklerini, bunun biyolojiden çok sosyal bir ortamla ilişkili olduğunu gördük. Evet, belki vücutlarımız kendiliklerinden büyüyor, ancak sosyal bir ortamdan uzaklaştığımızda yaşamımız hayvandan pek farklı olmuyor. Böylece, toplum bizi zamanla insan haline getiriyor, diyebiliriz. Doğduğumuzda, kendimizin farklı olduğumuza ilişkin hatta kadın ve erkek olduğumuza ilişkin bir fikre sahip değiliz. Ancak, zamanla bir benlik geliştiriyoruz ve buna göre insanlar bizi farklı görüyor ve başkalarının bizi nasıl gördüğünü de önemsiyoruz. İşte bu bölümde benlik veya kendilik üzerinde durup bu konu ile ilgili iki kuramdan söz edeceğiz.

Benlik Nedir?

Kişiliğin temelini bireyin benlik kavramı oluşturur. Benlik bireyin tecrübelerini ve onu başkalarından ayıran farklılıklarını içerir. Diğer bir deyimle insanın kim ve nasıl olduğu hakkındaki algılamalarının bir organizasyonudur. Dünyaya gelen canlı belirli bilgilere sahip değildir. Yani henüz kendisini tanıyamaz. Zaman içerisinde tıpkı bir kültürün öğrenilmesi gibi benlik de toplumsallaşma süreciyle birlikte gelişir.

Günlük dilde sık sık "Kendinle iftihar edebilirsin, kendinden utan, kendini değiştir, ya da kendi kontrolünü kaybediyorsun." gibi deyimleri duyarız ve kullanırız. Bu deyimler bazen anlamsız gelse de bir gerçek olarak karşımıza çıkar. Hepimizin kendimize ait, ne olduğumuza ilişkin bir takım düşünceleri vardır. Kısa bir biçimde kendimizle ilgili yirmi cümleyi ard arda yazdığımız zaman, kendimize

Benlik bireyin tecrübelerini ve onu başkalarından ayıran farklılıklarını içerir.

ilişkin bir takım özelliklerimizi sıralamış oluruz. Bu özelliklerimiz üstlendiğimiz çeşitli rollere ve çeşitli kişilik eğilimlerine ilişkindirler.

Örneğin öğrenci, anne, baba, kız, erkek veya cömert, arkadaş canlısı, sosyal, anti-sosyal, çalışkan, namuslu, onurlu, dürüst gibi. 1950'li yıllarda insanlar daha çok üstlendikleri rol üzerinde durup ona değer verirken, günümüzde daha çok kim olduklarına önem vermekteler. Ancak, kendilik kavramı neyi ifade ederse etsin, nereden gelirse gelsin, önemli olan şey kendiliğin bir toplumsal ürün olduğu ve bireyin diğer insanlarla kurduğu etkileşim sonucu gelişip değiştiğidir. Sosyal etkileşimin, bireyin kendilik ya da benlik kavramını nasıl etkilediğini ve nasıl ortaya çıktığını açıklayan ilgili iki kuram vardır. Şimdi kısaca bunlara değinelim: Söz konusu kuramlar "Ayna Benlik" ve "Rol Alma" diye adlandırılmaktadır.

Kendilik, bir toplumsal üründür, bireyin diğer insanlarla kurduğu etkileşim sonucu gelişir ve değişir.

C.H.Cooley ve Ayna Benlik

Charles Horton Cooley (1864-1929) Amerika Birleşik Devletleri'nde benlik konusundaki çalışmalarıyla ünlü bir sosyal psikologtur. Cooley'e göre benlik kavramı çocukluk döneminde oluşur ve zamanla bireyin yeni toplumsal etkinliklere katılmasıyla önem kazanır.

On sekiz aylık bir bebek, yürümeye başlayınca, önce kendini tutacak birini arar. Bu onun ailesidir, ebeveynlerine gülerken koşarken yere düşer. Anne ve baba ellerini çırpar ve bu olaya kahkahayla gülerler. Bebek bu durumda ailesinin kendisini komik bulduğunu düşünür ve onların davranışlarını onaylar.

Yani kendini komik bir bebek olarak niteler ve bu davranışı nedeniyle onay gördüğü için de onu tekrarlar. Bu durum Cooley'in ayna benlik kavramının oluşumunu kısaca anlatmaktadır.

Cooley'e göre benlik bireyin içgüdüsel duygularının karşılıklı etkileşim ile düzenlenmesidir. Çocuk erken yaşlarda aile ve akrabalık gibi birincil gruplarda gördüğü davranışları anlayarak onlarla işbirliğine gider. Daha sonra bu gruplarda gördüğü her türlü davranışı kendi açısından yorumlayarak, kendini bunlara göre değerlendirir. Başkalarının kendisi hakkında ne düşündüğünü anlamaya çalışır. Cooley bu sürece ayna benlik adını verir. Böylece başkalarının bize yansıyan tavır ve hareketleri kendimize yansıtılanı gördüğümüz bir aynaya benzer. İşte bu yansımadan benlik kavramı gelişir. Diğer insanların bize olan tavır ve hareketlerinden kendimizin iyi ya da kötü, güzel ya da çirkin, saygılı veya saygısız hoşgörülü ya da hoşgörüsüz olduğumuzu anlarız. İşte bu ayna benliktir. Bireyin kendisi ve birçok toplumsal davranışları hakkındaki yargısını belirleyen şey, onun başkalarının kendisi için ne düşündüğünü bilmesidir. Cooley'e göre bu süreç üç aşamalı bir biçimde oluşur.

Çocuk erken yaşlarda aile ve akrabalık gibi birincil gruplarda gördüğü davranışları anlayarak onlarla işbirliğine gider. Buralarda gördüğü her türlü davranışı kendi açısından yorumlayarak kendini bunlara göre değerlendirir. Başkalarının kendisi hakkında ne düşündüğünü anlamaya çalışır. Cooley bu sürece ayna benlik adını verir.

- Birinci aşama, kendi görüntümüz hakkındaki düşüncemizdir. Yani biz başkalarının gözünde nasıl görünüyoruz. Özellikle bizim için önemli olan kimseler, annemiz, babamız, arkadaşlarımız bizi nasıl görüyor. Bu insanların fikirleri bizim açımızdan çok önem taşır.
- İkinci aşama, başkalarının bu reaksiyonları değerlendirmeleri ve açıklamalarıdır. Yani onlar bizi, bizim kendimizi gördüğümüz bir biçimde mi görüyor, yoksa farklı mı?
- Üçüncü aşamada ise benlik kavramının gelişimidir. Yani başkalarının bizi neden bu şekilde gördüğünü değerlendirir ve buna uygun bir benlik geliştirmeye başlarız. Eğer ayna benlik olumlu ise, bu olumlu davranışları devam ettiririz.

Eğer yansıyan tepkiler olumsuz ise kendilik kavramımız zayıflar ve zamanla gelen tepkilere göre davranışlarımız değişir. Ancak burada önemli olan nokta, zaman zaman başkalarının insanları yanlış değerlendirebilmeleridir. İster yanlış, ister doğru değerlendirelim, benlik kavramı böyle bir etkileşimle gelişme gösterir.

Ancak, hemen unutmamak gerekir ki benlik kavramı her ne kadar çocukta başlasa da gelişimi yaşam boyu sürer. Ayna benliğinin bu üç aşaması bizim günlük yaşantımızın bir parçasıdır. Başkalarının bize yansıyan davranışlarına göre, benlik kavramımız farklılaşabilmektedir. Bu nedenle benlik hiçbir zaman bitmiş, tamamlanmış bir süreç değildir. Her zaman bir gelişme içindedir. Hatta yaşlılıkta bile değişebilir.

Ayna benlik kavramını tanımlayınız.

SIRA SİZDE

George Herbert Mead (1863-1931) ve Rol Alma

Birey yaşamında çok önemli rolleri üstlenerek bu rollere göre dünyayı değerlendirmektedir. Mead'e göre kendilik bir sosyal yapıdır ve insanın tecrübeleriyle ortaya çıkar. ABD'li ünlü bir sosyal bilimci olan Mead, daha önce sözü edilen sembolik etkileşim kuramının da yaratıcılarından. Mead'e göre insanın toplumsallaşmasında çok önemli bir kavram onun bir dili kullanmasıdır. Sembolik etkileşim de zaten dil aracılığıyla etkileşimde bulunmaktadır. Dil sembollerden oluşur ve insanın düşünce sisteminin en önemli parçasıdır. Mead'e göre dil de toplumsallaşma yoluyla öğrenilir, hatta insanın bilinci, düşünce sistemi de bir toplumsal üründür.

Mead de Cooley gibi benlik kavramının sosyal etkileşimle gelişeceğine inanmıştır. Ayna benlik kavramını da benimseyen Mead, ancak kendilik kavramının bireyin başkalarının tepkilerini algılamasından çok, onlara karşı olan tepkilerinin önemli olduğunu savunmuştur.

Mead'e göre birey toplumsallaşma sürecinde önce karmaşık sosyal durumları okumayı veya anlamayı öğrenmekte, ondan sonra hangi hareket biçimi uygunsa, ona göre hareket etmektedir. Mead oyun sürecinin kendilik gelişiminde kritik bir öneme sahip olduğunu savunur. Oyun sürecinde çocuklar başkalarının rollerini almayı ve oynamayı öğrenmektedir. Diğer bir deyimle kendini başkalarının yerine koyup, başkalarının düşünce ve duygularını anlamayı öğrenmektedir.

Mead'e göre bu süreç üç aşamalı olarak gerçekleşmektedir:

- Birinci aşama taklit aşamasıdır. Buna hazırlık aşaması da denilebilir ve erken çocukluk döneminde oluşur. Çocuk iki üç yaşları arasında başkalarını taklit etmeyi öğrenir. Yani büyüklerinin mimiklerini ve davranışlarını taklit ederek gelişir. Örneğin, çatal veya kaşık tutmayı, anne ve babasının davranışlarını taklit ederek öğrenir. Ancak rol davranışının nasıl oluştuğu hakkında henüz bir bilgisi yoktur.
- İkinci aşama Oyun (Play Stage) aşamasıdır. Bu dönemde 3-5 veya 6 yaşındaki çocuklar belirli bir bireyin rolünü üstlenir ve bununla ilgili hak ve sorumluluklarının ne olduğunu anlamaya çalışırlar. Örneğin, annelik rolü, polislik, itfaiyecilik, öğretmenlik rolü gibi. Çocuk bu rolü yerine getirirken, kendisi için taşıdığı önemi öğrenir. Ancak, bu onun için bir oyundur, henüz tam anlamıyla kendini vermiş değildir. Oynadığı rolün ne gibi süreçlerde kazanıldığını ve bunların sorumluluğunu bilemez.
- Üçüncü aşamayı Mead, grupla oynanan oyun aşaması olarak adlandırır. (Game Stage) Buradaki oyun artık bir grup faaliyetidir. Yani birkaç rolü üstlenir. Rolünü diğer insanlarla ilişki kurarak öğrenir. Bu aşama, diğer oyun

Birey yaşamında çok önemli rolleri üstlenerek bu rollere göre dünyayı değerlendirmektedir.

G. Herbert Mead.
Sembolik Etkileşim Kuramının kurucularından.

sürecine göre daha ciddidir. Çünkü, artık ileride yerine getireceği rollerin sorumluluğunu almayı öğrenir, başarılı olmanın yollarını arar ve oyun sürecine katılan diğer bireyleri yöneten kuralları öğrenir. Eğer kuralları yerine getiremez ise başarısız olabileceğini görür.

Mead toplumsallaşmanın çok önemli bir sonucu; "Başkalarının bizden beklentilerine uyum göstermek ve davranışlarımızı buna göre ayarlamaktır" demektir. Bireyin bu kapasitesi ya da yeteneği rol olarak gelişmektedir. Diğer bir deyimle, birey yaşamında çok önemli rolleri üstlenerek bu rollere göre dünyayı değerlendirmektedir. Bireyin bu değerlendirmelerinde, onun yaşamında çok önemli rol oynayan kişiler olan ailesinin ve arkadaşlarının, daha sonra da içinde yaşadığı toplumun çok önemli bir payı vardır.

Mead'e göre bireyin kendisinin farkında olmasının başlangıcı anne ve çocuk ilişkisiyle başlar. Annenin bebeğin yaşamında çok önemli bir payı vardır. Bebeğin ilk iletişim kurduğu obje annesidir. Daha sonra bebek yaşamda kalabilmek için diğer insanlarla ilişkilerini sürdürür. Bebek kendisi için önem taşıyan bireylerin farkına varmasıyla ve onlarla kurduğu iletişimlerle yaşamını kolaylaştırır ve çevresine uyum sağlar. Böylece toplumsallaşır.

SIRA SİZDE

Rol alma ve ayna benlik kavramları arasında nasıl bir ilişki söz konusudur?

TOPLUMSALLAŞMADA ETKİLİ KURUMLAR

Toplumsallaşma süreci çeşitli sosyal çevrelerde, çok sayıda insanla, çok farklı yollarla kazanılır. Anne ve babalar, oyun arkadaşları, öğretmenler, iş arkadaşları, sevgililer, nişanlılar, eşler, farklı çevre içerisinde olan bu sürece katkıda bulunan kimselerdir.

Bu süreç aynı zamanda, formal, informal, amaçlı ya da amaçsız bir biçimde de gerçekleşebilir. Bu süreç için karşılıklı, yüzyüze temas çok önemlidir. Fakat toplumsallaşma kitaplarla, mektuplarla ve kitle iletişim araçlarıyla uzaktan da kazandırılabilir. Homojen toplumlarda bireyler ve gruplar benzer değer ve inançlara sahip olmaları nedeniyle, toplumsallaşma bireylere benzer bir yaşam, meslek, duygu ve düşünce birliği sağlar. Ancak heterojen toplumlarda grup içinde farklı değerler ve bu değerler çatışması bireyin daha önceki değerlerini inkar etmesi ve daha önce üye olduğu gruplardan ayrılarak, yeni değerleri benimsemesine yol açar.

Toplumsallaşma kurumları toplumun sahip olduğu kültürün aktarılmasında sorunlu olan örgütlerdir. Bunlar arasında aile, din, okul, arkadaş grupları, sportif etkinlikler, kitle iletişim araçları, çalıştığı işyeri veya ortamı sayılabilir.

Aile ve Toplumsallaşma

Aile, insan yaşamında en önemli ve ilk toplumsallaşma kurumunu oluşturur. Yeni doğan bir çocuk, önce aile çevresi içinde toplumsallaşma sürecine girmektedir. Anne bebeğin yaşamında son derece önemli bir kişidir. Çocuğun beslenmesi, bakımı, ona gösterdiği şevkat ve sevgi ile çocuk başkalarına olan güven hissini kazanır. Bebekliğin ilk aylarında anne tarafından gönderilen mesajlar aynı zamanda çok önemli bir olgu olan dilin ilk sözcükleri ve uygulanımdır. Bebek önce kelime öncesi çeşitli jestler ve mimikler ile duygularını ve ihtiyaçlarını ifade ederken, daha sonra kullandığı dil yoluyla çevresiyle iletişim kurar. Ancak, belirli bir dili kullanmadan önce geçen süre içindeki jest ve dokunma yoluyla olan iletişim de bebek için çok önemlidir.

Aile, insan yaşamında en önemli ve ilk toplumsallaşma kurumunu oluşturur.

Böylece, çocuk ve anne-baba arasında kurulan güven duygusu ile olumlu iletişim ve dilin temelleri atılır. Bütün çocuklar bir aile içinde doğar ve bu kurum içinde toplumların temel karakteristik yapılarını oluşturan değer, norm, inanç ve bilgi sistemlerini öğrenirler. Yapılan çalışmalarda ebeveynlerin çocukları üzerinde önemli etkileri olduğu saptanmış ve özellikle çocukların cinsiyet rolleri, alkol ve uyuşturucu, başarı ve saldırganlık konusundaki görüşlerine temel oluşturduğu görülmüştür. Diğer bir deyimle çocuklar aile içindeki ebeveynlerinin tutumlarından etkilenecek bu tür alışkanlıklara karşı bir görüş oluşturmaktadırlar. Batı toplumlarında çocuklar ailelerinin yanında ergenlik çağına hatta daha ileri yaşlara kadar birlikte olmaktadır. Cooley ve Mead'ın kuramlarında da belirttikleri gibi ailenin çocuğun yaşantısında ve kişilik oluşumunda önemli bir payı bulunmaktadır. Bu çocukların yüz ifadelerine hatta vücut dillerine ve davranış biçimlerine kadar etkili olabilmektedir.

Batı toplumlarında ve Amerikan toplumunda çocukluk yaşantısının insanların yaşamlarında çok önemli bir yer tuttuğu benimsenen bir görüştür. Ancak, bu görüş her zaman böyle olmamıştır. Şimdi bu görüşün nasıl değişim gösterdiğini inceleyelim. Ortaçağda çocuklar küçülmüş birer ergin olarak görülürdü ve ebeveynlerin çocukları hakkında belirgin bir görüş ve düşünceleri yoktu. Aile çocuğa ismini veren ve mirastan pay almasını sağlayan bir kurum olarak düşünülürdü.

13. ve 17. yüzyıllar arasında bu görüş değişikliğe uğradı. Dini gruplar çocuğun eğitiminde önemli bir rol üstlenmeye başladılar ve ebeveynler dini grupların etkisiyle çocuğun yaşantısına hatta ruhuna sahip olan birer bekçi ve gardiyan olarak nitelendirildiler. 17. yüzyıldan 19. yüzyıla gelinceye dek ebeveynler çocuklar üzerinde önemli bir disiplin kaynağı olarak görülüp cezalandırıcı ve katı bir görüş sergilediler. Bu eğilim özellikle 19. yüzyılın ortalarında Endüstri Devriminin başlangıç dönemlerinde çok etkili yaygın oldu.

Endüstri Devriminin etkisiyle kadın ve erkek rolleri çok kesin sınırlarla birbirinden ayrıldı. Kadınlar evde kalıp zamanını ev ve çocuklara harcayacak erkek ise çalışıp para kazanacaktı. Ondokuzuncu yüzyılın sonunda aile ve okulun ortak çabalarıyla çocukluk süreci önem kazanmaya başladı (Aries 1962).

Çocukluk sürecinin onaylanması ile birlikte, insanlar çocuklara verilen böyle katı bir eğitimin uygun olmadığı görüşünü tartışmaya başladılar. 1920'lerden önce ailelerin katı bir ebeveynlik rolü benimsenirken, çocukların uyum sağlayıcı olarak yetiştirilmesi ve bunun içinde çeşitli disiplin uygulamalarıyla ödüllendirilip cezalandırılmaları çok kabul gören görüşlerdir.

Ancak 1920'lerden sonra, Sigmund Freud'un ve eğitimci John Dewey'in görüşleriyle bunun yanlış olduğu tartışılıp tamamen tersi görüşler ortaya atılmaya başlandı. Ebeveynler çocukların kendilerine özgün algılamaları, ihtiyaçları olduğu görüşünü benimseyip, kötü bir çocukluk döneminin ileride bazı psikolojik sorunlar doğurabileceğini düşüncesine inandılar. Disiplin konusunda da farklı görüşler ortaya atılmaya başlandı. Örneğin, 1960'larda başlayan öğrenci olaylarının arkasında II. Dünya Savaşı'ndan sonra yaygınlaşan aşırı serbestiyetin ve özgürlükçü çocuk yetiştirme yönteminin olduğu tartışılmaya başlandı.

Genelde çocuk yetiştirme konusunda ailede bir yaklaşımın olması istenirken, birçok sosyalbilimci de bu konuda tek bir doğru yaklaşımın olmadığını savunmaktadırlar. Batı toplumları, çocuğun kendine bakacak güçte olmadığı için kendilerine bakan kişilerle duygusal bir ilişki içinde olacağına ve bunun çocuğun yaşantısında çok önemli olduğuna inandılar. Buna karşın dünyanın kimi toplumlarında daha esnek, kimilerinde ise daha katı çocuk yetiştirme biçimlerinin olduğunu görmekteyiz.

Dünyanın birçok ülkesinde genellikle çocukların yaşadıkları topluma uyumlu ve üretken yetişkinler olarak yer aldığını görmekteyiz. Hatta bazı araştırmalar çocukların belirli toplumsallaşma kalıplarıyla yetiştirilmesine gerek olmadığını göstermektedir. Temel beslenme ve bakımın dışında çocuğun evrensel bir gereksinime sahip olmadığı savunulmaktadır. Her toplumun kendine göre ortaya koyduğu taleplerin veya beklentilerin çocuğun yetişmesinde ve olgunlaşmasında etkili olduğu psikologlarca tartışılmaktadır (Kagan, 1983). Bu yüzden Amerikalı çocuk yetiştirirken Amerikan toplumuna uygun, Türkler de Türk toplumuna uygun çocuk yetiştirmekte ve topluma hazırlama süreçlerini onlara öğretmektedirler. Bu yüzden Amerika'da doğan Amerikalı gibi, Japonya'da doğan Japon gibi olmaktadır.

SIRA SİZDE

Ailenin çocuğun toplumsallaşmasına etkisini, kendi çocukluğunuzu da dikkate alarak değerlendiriniz.

Din Kurumu

Din, çocuğun ahlaki açıdan gelişiminde, doğru ve yanlış kavramlarının öğrenilmesinde çok etkilidir.

Din, dünyanın her toplumunda toplumsallaşmada önemli bir role sahiptir. Özellikle çocuğun ahlaki açıdan gelişiminde, doğru ve yanlış kavramlarının öğrenilmesinde çok etkilidir. Dünyanın hemen her toplumunda insanlar, dini ibadethanelere düzenli olarak gitmese de aile içindeki üyelerden ve toplumdan etkilenerek belirli din kalıplarına uyar ve bunları da benimserler. Dini kalıplar toplumsal yaşamın birçok alanında insanları etkiler. Örneğin, dini ayinler sırasında, sadece inançla ilgili fikirler değil konuşma, giyim kuşam, resmi yerlerdeki insanların birbirlerine karşı olan uygun tavır ve hareketleri gözlemlenerek benimsenir.

Din, tüm toplumlarda toplumsallaşmanın önemli bir kurumudur.

Eğitim

Daha resmi ve örgütlü bir toplumsallaşma kurumu ise eğitim ve bunun içinde yer alan öğretmenlerdir. Okul yaşamı insana sadece bilgi ve beceri değil, toplumsal sorumluluklarını da öğretir. Bu nedenle çocuğu etkileyen ilk organizasyonun eğitim olduğunu söyleyebiliriz. Yeni okula başlayan bir çocuk, kendisine yabancı birçok yüzle karşılaşır. Eğitimin başlamasıyla birlikte toplumun temel yapısı anla-

ılmaya ve öğretilmeye başlanır. Böylece, uygulanan çeşitli kurallarla çocuklara diğer insanlarla olan ilişkilerinde karşılaşacakları güçlükler gösterilmeye, toplum halinde yaşamanın yasaları anlatılmaya çalışılır. Bu şekilde çocuklar gerek birey, gerek grup olarak kendilerinden beklenenleri anlamaya çalışır ve toplumun bir parçası olmaya başlarlar.

İşte bu aktarmada çok önemli bir rol eğitimciler ya da öğretmenlere düşmektedir. Aldıkları sorumluluklar, onlara gösterdikleri yol, davranış ve kişilik özellikleriyle öğrenciye, ilk örnek olacak kişi öğretmenlerdir. Öğretmenler öğrencilerine bilgi ve beceri aktaran profesyonel toplumsallaşma kurumlarıdır. Özellikle, lise ve yüksek öğretim yıllarında öğrencilerin bu insanlarla kurmuş oldukları yakın ilişkilerle, öğretmenler öğrencilerine yol gösterir ve gelecek için onlara rehberlik ederler.

Eğitimin açık ve gizli olan fonksiyonları bireyin toplumsallaşmasında büyük önem taşır. Birinci açık fonksiyon, çocuğun okuma, yazma ve aritmetik yeteneğini geliştirmektir. Bu tür fonksiyonlar toplumsallaşmanın en önemli parçalarıdır.

Eğitimin gizli fonksiyonları ise çocuğun toplumsal sistemi anlamasını ve benimsemesini kolaylaştırır. Örneğin, evde çocuklar sadece ailesi ile ilgili norm ve değerleri öğrenirken, okulda çok daha geniş bir bakış açısından dünya ile ilgili evrensel değerleri öğrenirler. Böylece yaşadıkları toplum içerisindeki uygun ekonomik değerleri benimseyen gençler, çalışma yaşamına da bir ölçüde bu sıralarda hazırlanırlar. Kısaca eğitim, bütün dünya çocuklarına kendi ülkelerinin ekonomik ve politik sistemlerini öğrenmelerinde ve desteklemelerinde büyük katkı sağlar.

Arkadaş Grupları

Toplumsallaşma süreci içinde diğer önemli bir kaynak da çocuğun yaş grubundaki arkadaşlarıdır. Aileler gibi arkadaşlık grupları da çocukların ilişkilerinde üstün bir rol oynar. Arkadaş grupları çocuğun düzeyinde eşit bir ilişkiyi simgelerken, anne ve babalar ile bu ilişki daha üst bir düzeydedir. Çünkü, anne-babalar sevilen ama aynı zamanda da sayılan ve sözü dinlenen kimselerdir.

Çocuklukta arkadaş grupları, birçok şeyi öğrenmede bir ihtiyaç olarak ortaya çıkar. Çocuk arkadaşlarıyla olan ilişkilerinde onlardan birçok şeyi öğrenir. Bunlar arasında, paylaşma, mücadele, kavga etme, büyüklerle olan ilişkiler, başarı ve sevilme sayılabilir. Okul çağında ise okul arkadaşları, otoriteyle nasıl başa çıkılacağı, okul içi ve dışı hareketleri, karşı cinsle yaklaşmanın yollarını düzenleyen ve öğreten çok önemli gruplardır. Hatta yetişkinlikte bile arkadaş grupları evlilik yaşamı, anne baba olma, emeklilik ve eşin ölümü ile ortaya çıkan durumlarda insanlara yardımcı olan kimselerdir. Yeni bir yaşama uyum bile, bir toplumsallaşma sürecini içerdiğinden bunların da tıpkı kültür gibi öğrenilmesi gerekir.

Toplumsallaşma kurumlarından aile ve arkadaş gruplarının önemine ilişkin çalışmalar şu sonuçları ortaya çıkarmıştır. Çocuklar için aileler uzun dönem amaçlarını ve temel değerlerin benimsenmesinde önemli bir rol oynarken, arkadaş grupları boş vakitleri değerlendirme, görünüş, cinsel davranışlar gibi mevcut olan yaşam biçimini etkilemede önemlidir.

Sonuçta arkadaş grupları, yaşamımızın her döneminde belirli standartlara göre hareket etmemizi etkiler. Örneğin, arkadaş gruplarınız Rap, Heavy Metal, Rock, Country veya Klasik müzik ve Türk Sanat müziği seviyorsa ve dinliyorsa genelde sizin müzik konusundaki tercihleriniz de bu yönde olacaktır. Bu tür tercihler sadece müzikte değil, giyim, kuşam hatta flört biçimlerinde bile etkindirler. Ancak bu baskıların iyi yönde olduğu kadar, kötü yönlerde, örneğin uyuşturucu, alkol, sigara kullanma gibi istenmedik davranışların kazanılmasında da etkili olduğunu unutmamak gerekir.

Öğretmenler öğrencilerine bilgi ve beceri aktaran profesyonel toplumsallaşma kurumlarıdır.

Çocuklukta arkadaş grupları birçok şeyi öğrenmede bir ihtiyaç olarak ortaya çıkar.

Arkadaş grupları, yaşamımızın her döneminde belirli standartlara göre hareket etmemizi etkiler.

Sportif Etkinlikler

Spor da son derece güçlü bir toplumsallaşma kurumudur. Spor sadece bireyin fiziksel yeteneklerini değil, belirli değerlerin öğrenilmesini de yapanlara aşılar. Yaptığımız her sporun türü, sizde belirli bir takıma girmenin avantajlarını ve onlarla birlikte olmanın verdiği ait olma duygusunu kazandırır. Bazı sporcuları örnek alıp onlar gibi olmak, önemli bir rol modeli oluşturur. Bu model sizin ona uygun hareket etmenizi etkileyerek toplumsallaşmanıza katkıda bulunur.

Kitle İletişim Araçları

Eskiden çocuğun toplumsallaşmasında en etkin kurumlar anne-babalar, arkadaş grupları ve öğretmenlerdi. Çağımız modern toplumlarında ise, özellikle radyo-televizyon ve sinema dolaylı yoldan toplumsallaşma sürecini etkileyen güçlü kitle iletişim araçlarıdır. Televizyon bunlar arasında en etkinlerindedir.

Günümüzde insanlar, televizyondan gördükleri ve radyodan işittikleri iyi bir yaşam biçimi ve toplumun politikası hakkında bilgi sahibi olmakta, başkalarına olan tutumlarını bunlara göre ayarlamaktadırlar. Diğer bir deyimle radyo ve televizyon insanın dünya görüşünü, tutum ve davranışlarını etkilemekte ve geri bildirimler ile insanları belirli bir yolda değiştirmektedir. Hepimizin gözlemediği gibi televizyonda gösterilen reklamların, çocuklar üzerindeki etkileri yadsınamaz. Aynı şekilde yetişkin toplumsallaşmasında da bu etmenin rolü çok önemlidir.

Televizyonda uygulanan reklam teknikleri ile insanların çeşitli ihtiyaçları uyulmakta ve bunlar şekillendirilerek nereden ve nasıl temin edileceği gösterilmektedir. Bu şekilde hem olgunlar hem de küçükler, bir ölçüde ekranda gördüklerini almaya şartlandırılmaktadır. Medyanın, insanlar üzerinde olumlu olduğu kadar olumsuz etkileri de olduğunu unutmamak gerekir. Özellikle televizyonda gösterilen şiddete yönelik filmlerin çocukların toplumsallaşmasında çok zararlı etkileri vardır. İnsanlar 18 yaşına gelinceye kadar, yaklaşık 18.000 insanın boğulduğunu, bıçaklandığını, kurşunlandığını, zehirlendiğini, bombayla havaya uçtuğunu, hatta dövülerek öldürüldüğünü, ırzlarına geçildiğini televizyon programlarında izlemektedirler.

Buradaki önemli soru, acaba tüm programların izleyiciler üzerindeki etkisi nedir? Araştırmacılar bu konuda çok karışık sonuçlar bulmaktadırlar. 1980'lerde yapılan bir çalışma bu soruya önemli katkılarda bulunmuştur. Kanada'da birbirine yakın iki kasabayı örnek verelim: Bunlar ırksal ve toplumsal sınıf açısından büyük benzerliklere sahiptir ve birinde televizyon varken, bir diğerinde televizyon yoktur.

Araştırmacılar bu iki kasabanın çocuklarını karşılaştırmışlar ve televizyon olmayan kasabadaki çocukların hem sözel hem de fiziksel açıdan daha az saldırgan olduğunu tespit etmişlerdir. İki sene sonra bu kasabaya televizyon gelmiş ve araştırmacılar bu çocukları tekrar test etmişlerdir. Sonuçta kasabalarına daha sonra televizyon gelen çocukların da, daha önce televizyonu olan kasabadaki çocuklarla aynı oranda saldırganlığa sahip oldukları bulunmuştur (Williams 1986). Böylece televizyonlardaki bu tür filmlerin veya programların saldırganlık üzerinde etkili oldukları tartışmasız olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle bu konuda daha ciddi önlemler alınması kaçınılmazdır.

Radyo ve televizyon gibi kitle iletişim araçları, insanın dünya görüşünü, tutum ve davranışlarını etkiler.

Çalışma Ortamı

İleriki yaşlarda ortaya çıkan bir toplumsallaşma kaynağı iş yeridir. Daha öğrenciliğimizden itibaren, biraz para kazanmak amacıyla yarı zamanlı çalıştığımız iş yerlerinde bile öğrendiğimiz veya ders aldığımız birçok şey vardır. Çalıştığımız işyeri dünya görüşümüzü, değer ve normlarımızı etkilemesi açısından büyük önem taşır. Hatta biz buna örgütsel toplumsallaşma diyoruz. Çünkü, her örgütün var olduğu örgüt kültürünü öğrenirken etkileniyor ve buna uygun hareket etmek durumunda kalıyoruz. Eğer bu davranışları benimsemediğimiz takdirde, işte başarılı olamama veya atılma tehlikesini yaşıyoruz. Bu nedenle çalıştığımız örgütlerin yaşamamızda ve toplumsallaşma sürecinde tartışılmaz bir önemi vardır. Birlikte olduğumuz yöneticilerin, işyeri sahiplerinin, müdür veya meslek arkadaşlarımızın iş yaşamımızda toplumsallaşmamızda büyük bir etkisi vardır.

Çalıştığımız işyeri dünya görüşümüzü, değer ve normlarımızı etkilemesi açısından büyük önem taşır

YETİŞKİN TOPLUMSALLAŞMASI

Yetişkinlik ya da olgunluk dönemi bazı insanlar için sorumlulukların en ağır olduğu dönemi, bazıları için ise gençlikteki aşırı çılgınlıkların azaldığı daha düzenli bir dönemi kapsar. Ancak, artık gençlik dönemi sona ermiş ve insanlar, daha az hareketlilik taşıyan ve gelecek garantisi için mücadele veren kimseler olmuşlardır. Bu dönemde artık evlilik kurumu yerleşmiş, çocuk yetiştirme dönemi başlamış ve insanlar bazı sorumlulukların altına girmeye başlamışlardır. Eşin çalışması bu kurumun yapısı ve gelişmesini farklı bir biçimde etkilerken, çalışmama durumu ise ekonomik sorunları arttırıcı bir etki yapmaktadır. Her iki durumda da eşlerin yeni gelişmelerden etkilenmeleri, yeni sorumluluklar almalı çiftleri yeni bir toplumsallaşma sürecine götürür.

Daha ilerki yaşlarda çocukların büyümeleri, evden uzaklaşmaları, mesleklerindeki başarısızlıkları ve ilerlemeleri, yakın arkadaşların ölümü, insanları 40-50 yaş dönemlerinde bir orta yaş krizine sürükler. Bu yaş dönemlerinde insanlar amaçlarına ve isteklerine erişip erişemediklerini tartışır ve yaşamını boşa harcadığı, yanlış meslek seçtiği kanısına kapılabilirler. Çağımız modern toplumlarında bu olay, erkekler için olduğu kadar kadınlar için de geçerlidir.

Bu yaşlardaki çoğu insan, bu dönemi atlamak için kendisini işine daha çok vererek isteklerinde farklılıklar yapmaya başlar. Daha hayalci amaçlar yerine daha gerçekçi olmaya ve bunlara ulaşmaya çabalar. Orta yaş krizi toplum içinde başarılı olmuş insanlar içinde geçerlidir.

Yaşlılığın fiziksel belirtilerinin görülmeye ve hissedilmeye başlanması, sağlık sorunlarının ortaya çıkması bireylere yeni bir dönemin başlangıcının ilk işaretidir. Bu da yaşlılık dönemidir. Artık ölüm düşüncesi ve buna alışma durumu gündeme gelmektedir. Bu yaş döneminde insanların yaşamını etkileyen bir diğer çok önemli olayda eşin ölümüdür. Holmes ve Rahe'nin araştırmalarında çeşitli 43 stress faktöründen en çok etkili olan, bireyleri uyuma ve yeniden toplumsallaşmaya iten olgunun eşin ölümü olduğu saptanmıştır. Görüldüğü gibi bireyin topluma uyumu için sürekli olarak öğrenme süreci içinde olması kaçınılmazdır. Bu nedenle toplumsallaşma yaşam boyu devam etmektedir.

Bireyin topluma uyumu için sürekli olarak öğrenme süreci içinde olması kaçınılmazdır. Bu nedenle toplumsallaşma yaşam boyu devam eder.

Özet

Toplumsallaşma kavramını, özellikleri ve amaçlarından yola çıkarak tanımlamak ve bu süreçteki etkenleri açıklamak.

İnsan dünyaya geldiğinde en ilkel olarak bulunan, fakat kısa zamanda sahip olduğu yeteneklerini geliştiren ve olgun bir canlı haline gelen varlıktır. İnsanın gelişmiş beyin yapısı ve öğrenme yeteneği onu diğer canlılardan ayırır. İnsanın kendine uygun davranışları öğrenmesi ve bunu gelecek nesillere aktarması sürecine toplumsallaşma diyoruz. Bu süreç insanın doğumuyla başlar ve bir yaşam boyu sürer. Bu süreç içerisinde insanoğlu yaşadığı kültürün, değer, tutum ve davranış biçimlerini öğrenirken aynı zamanda da kişilik kazanır.

İnsanın olumlu bir toplumsallaşma süreci geçirebilmesi için en önemli şey onun diğer insanlarla kurduğu iletişimidir. Çevrelerinden uzaklaştırılarak, yalnız başına bırakılan kimselerin bu süreci başarılı olarak tamamlamadıkları gelişim bozuklukları gösterdikleri saptanmıştır.

Toplumsallaşma ile ilgili benlik, ayna benlik ve rol alma gibi sosyolojik kuramları tanımlayıp, toplumsallaşmadaki etkilerini tartışmak.

Toplumsallaşma ile ilgili iki önemli kuram C.H. Cooley'in Ayna Benlik ve G.H.Mead'in Rol Alma ve Kendilik gelişimine ilişkin kuramlarıdır. Her iki kuramcıda benlik gelişiminde sosyal etkileşimin önemine değinmektedirler. Toplumsallaşma belirli bir rol davranışını öğrenmedir.

Toplumun sahip olduğu kültürün aktarılmasında sorumlu olan toplumsallaşma kurumlarını tanımak. Toplumsallaşma sürecinde önemli olan altı kurum veya öge bulunur. Bunlar:

- Aile,
- Din,
- Eğitim,
- Arkadaş grupları,
- Kitle iletişim araçları,
- Çalışma ortamıdır.

Her kurumun etkisi bireyin içinde bulunduğu yaş durumuna bağlı olarak değişir. Toplumsallaşma her yaşta etkilidir ve yaşam boyu sürer.

Kendimizi Sınayalım

1. Kingsley Davis, Anna ve Isabella adlı çocukların başından geçeneri hangi temel kavramın önemine değinerek açıklamıştır?

- Sosyal destek
- Başkalarının tepkileri
- Aşırı yalnızlık ve izolasyon
- Çevre
- Kalıtıl özelliğler

2. "Ayna benlik" kavramı kim tarafından ileri sürülmüştür?

- W. James
- G.H. Mead
- C.H. Cooley
- K. Davis
- R. Merton

3. Çağımızda toplumsallaşma sürecini etkileyen **en önemli** toplumsallaşma aracı nedir?

- Eğitim kurumları
- Kitle iletişim araçları
- Arkadaş grupları
- Aile
- Ulaşım olanakları

4. Yetişkin toplumsallaşmasında aile yaşamını etkileyen **en önemli** olay aşağıdakilerden hangisidir?

- Meslek değıştirme
- Eşin ölümü
- Politikaya atılmak
- Çocukların evlenmesi
- İflas etmek

5. G.H.Mead, çocuğun, ileride oynayacağı rolünü ve kuralları öğrendiği gelişim aşamasına ne ad verir?

- Taklit
- Kendi görüntümüz hakkında düşüncemiz
- Oyun
- Grupla oynanan oyun
- Kavramlaştırma

6. Eğitimin toplumsallaşmada önemli bir role sahip olmasını aşağıdakilerden hangisi sağlar?

- Öğretmenler
- Sınıf ortamı
- Arkadaşlar
- Oyun çevresi
- Teknik ortam

7. "Kendilik bir sosyal yapıdır ve insanın tecrübeleriyle ortaya çıkar" ifadesi aşağıdaki araştırmacıların hangisine aittir?

- C.H. Cooley
- E. Ericson
- S. Freud
- G.H Mead
- K. Davis

8. Toplumsallaşmada kazanılan en önemli şey aşağıdakilerden hangisidir?

- Kişilik
- Sosyal sınıf
- Aile kavramı
- Değerler
- Normlar

9. Anna ve Isabella'yı birbirinden ayıran en önemli özellik aşağıdakilerden hangisidir?

- Anna hastalıklı bir çocuktur.
- Anna sekiz yaşında bulunmuştur.
- Anna bulunduğu yerde yürüyemiyor ve zeka belirtisi göstermiyordu.
- Isabella'nın annesi sağır ve dilsizdi, annesiyle iletişimde işaretleri kullanıyordu.
- Isabella iki yıl içinde bulunduğu yaşın özelliklerini ve davranışlarını göstermeye başladı.

10. Aşağıdakilerden hangisi Cooley'in ayna benlik sürecindeki aşamalardan birini ifade eden bir cümledir?

- Kendi görüntümüz hakkındaki düşüncemiz
- Başkalarının tepkileri
- Neden başkayım?
- Başkaları bizi nasıl görüyor?
- Yanlışlarımız nelerdir?

Yaşamın İçinden

'Arkadaş kurbanıyım!'

20 yaşında, TED Koleji mezunu, pırl pırl bir genç kız. Ama o uyuşturucu batağında. 50 Extacy hapıyla ele geçti. Verdiği ifadeyle elebaşları yakalandı.

Adı E. Henüz 20 yaşında.... Saçları upuzun simsiyah... Endamı, yüz hatları bir top modelinkini andırıyor. Çarpıcı, etkileyici; giyimi kuşamı da yerinde... Ama hepsi o kadar.

Gerisi; uyuşturucu batağında sisler arasına gömülmüş bir beyin, ışıltısını çoktan kaybetmiş solgun bakışlar, sürekli titreyen eller... Hayatı arka sokaklarda yaşayan bu genç kızın soyadı ise P. İtalyan bir baba ile İranlı bir annenin kızı. Ülkenin en iyi okullarından biri olan Ankara TED Koleji'nden mezun... Sonrası... Sonrası karanlık, izbe mekanlarda bir araya gelinen yaşlılara özenmeler, kötü alışkanlıkları benimseme ve sona doğru hızla atılan adımlar... Gelinen son noktada ise pişmanlıkla, utançla akan gözyaşları.

E. P., İstanbul Narkotik Şube Müdürlüğü ekiplerinin başlattığı, en hızlı aksiyon filmlerini aratmayacak bir operasyonla yakalandı. Üzerinde 50 adet extacy hapıyla birlikte ele geçirilmişti. Mutlu çocukluğu, heyecan ve umut dolu okul yılları artık çok gerilerde kalmıştı.

Umutsuzluğun doruğu. Elindeki **uyuşturucu** hapları hiç bir şekilde açıklayamazdı. Kendisine acıyan gözlerle bakan polislere söyleyebildiği tek şey de "Arkadaş kurbanıyım" cümlesi oldu.

Oysa o, bir çok velinin çocukları okusun diye can attığı, gece gündüz demeden özel okul giriş sınavları için hazırlanan miniklerin hayallerini süsleyen TED Koleji'nin mezunuydu. Önünde çok parlak bir gelecek olabilirdi. Şimdi polislerin karşısında bitik halde gözyaşı döküyordu. Aldıkları bir ihbar üzerine harekete geçen İstanbul Emniyet Müdürlüğü Narkotik Şube Müdürlüğü ekipleri önceki gün bir eve baskın düzenlediler. Baskında evde yalnız yaşayan E. P. gözaltına alındı. İtalyan bir baba ile İranlı bir annenin kızı olan E. P., bu uyuşturucu illetine neden bulaştığını soran polislere, aslında tüm aileler için ibret olacak bir açıklama yaptı. Anne ve babasından ayrı tek başına Türkiye'de yaşayan E.P'nin tek açıklaması; "arkadaş kurbanıyım" idi. Arkadaş çevresi tarafından bu haplara alıştırmıştı. Hayatın karşısında tek başına kalan Eylül'ün gözyaşları içinde yaptığı açıklama şuydu: "Çevremdeki arkadaşlarım uyuşturucu kullanıyorlardı. Beni de alıştırdılar. Onların yüzünden uyuşturucuya başladım. Arkadaşlarımın kurbanı oldum."

07 -05-1999 Sabah Gazetesi

İyi bir eğitim sürecinin başlangıcında uyuşturucu ile yakalan bu genç toplumsallaşma konusundan en etkili kurum olan arkadaş gruplarının birbirlerine iyi davranışlar kazandırmasının yanı sıra olumsuz bir takım alışkanlıkların da sözkonusu olabileceğine güzel bir örnektir. Siz bu örnek olayda anlatılan kişiyle ilgili olarak arkadaş grup-

larını nasıl değerlendirirsiniz? Bu konuda anne ve babalara düşen görevler nelerdir? Tartışınız.

Biraz Daha Düşünelim

1. Toplumsallaşma kavramını, özellikleri ve amaçlarını tanımlayınız.
2. Toplumsallaşma sürecindeki etkenleri açıklayınız.
3. Toplumsallaşma ile ilgili benlik, ayna benlik ve rol alma gibi sosyolojik kuramları tanımlayınız.
4. Toplumun sahip olduğu kültürün aktarılmasında sorumlu olan toplumsallaşma kurumlarını açıklayınız.

Başvurabileceğimiz Diğer Kaynaklar

- Doob, Christopher, Bates. **Sociology An Introduction**. 3.Ed. Holt, Rinehart and Winston, Inc.1991.
- Dönmezer, Sulhi. **Sosyoloji**. Savaş Yayınları, Ankara, 1984.
- Henslin, James, M. **Sociology**. 3. Edi. Allyn and Bacon Ltd. Boston, 1997.
- Özkalp, Enver. **Sosyolojiye Giriş**. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2001.
- Schaefer, Richard T. **Sociology**. Mc Graw Hill Book Comp., New York, 1982.
- Tolan, Barlas. **Toplum Bilimlerine Giriş**. Savaş Yılları, Ankara, 1983.
- Williams, T.B. **The Impact of Television; A Natural Experiment in Three Communities**. New York: Academic Press, 1986.

Yanıt Anahtarı

1. c Yanıtınız yanlış ise İnsanın Doğası ve İzolasyonunun Toplumsallaşmadaki Etkileri bölümünü tekrar okuyunuz.
2. c Yanıtınız yanlış ise C.H.Cooley ve Ayna Benlik bölümünü tekrar okuyunuz.
3. b Yanıtınız yanlış ise Toplumsallaşmada Etkili Kurumlar bölümünü tekrar okuyunuz.
4. b Yanıtınız yanlış ise Yetişkin Toplumsallaşması bölümünü tekrar okuyunuz.
5. d Yanıtınız yanlış ise G.H.Mead ve Rol Alma bölümünü tekrar okuyunuz.
6. a Yanıtınız yanlış ise Toplumsallaşmada Etkili Kurumlar ve Eğitim bölümlerini tekrar okuyunuz.
7. d Yanıtınız yanlış ise G.H.Mead ve Rol Alma bölümünü tekrar okuyunuz.
8. a Yanıtınız yanlış ise Toplumsallaşma Nedir bölümünü tekrar okuyunuz.
9. d Yanıtınız yanlış ise İnsanın Doğası ve İzolasyonunun Toplumsallaşmadaki Etkileri bölümünü tekrar okuyunuz.
10. a Yanıtınız yanlış ise C.H.Cooley ve Ayna Benlik bölümünü tekrar okuyunuz.